

РОЛЬ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У ФОРМУВАННІ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СТУДЕНТІВ

З перетворенням України на самостійну державу виникла потреба у розбудові системи освіти, її докорінному реформуванні. З цією метою розроблена цілісна державна національна програма "Освіта", головною метою якої є визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Таким чином, дослідження акцентуацій характеру та їх вплив на прояви внутрішньоособистісних конфліктів є актуальним.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні сутності акцентуацій характеру особистості студента в стані внутрішньоособистісних конфліктів та в з'ясуванні психологічних умов для попередження та усунення негативних проявів зазначеного явища.

Конфліктність особистості (підвищена готовність особистості до конфліктів) і властивий їй типовий стереотип поведінки тісно пов'язані з акцентуаціями характеру. Тобто перебільшеним розвитком окремих характерологічних властивостей на шкоду іншим, у результаті чого погіршується взаємодія з соціумом, провокуються й ескалюються конфліктні ситуації та інциденти. Ця обставина зумовлює об'єктивну необхідність пошуку шляхів і засобів надання майбутнім спеціалістам дійової психологічної допомоги у формуванні необхідних особистісних якостей.

За визначенням О.Є. Лічко [1], акцентуація характеру — це крайні варіанти норми, при якій окремі риси характеру надмірно посилені, унаслідок чого проявляється вибіркова вразливість щодо різних психогенних впливів. Зазвичай акцентуації розвиваються в період становлення характеру й згладжуються з віком. Особливості характеру при акцентуаціях у студентів можуть проявлятися не постійно, а лише в деяких ситуаціях, у певній обстановці й особливо за наявності внутрішньоособистісного конфлікту. При акцентуаціях порушення виникають тільки при певних психічних травмах, у деяких складних ситуаціях, зокрема, при невирішеному внутрішньоособистісному конфлікті.

Так ряд авторів [2; 3] відзначає, що 80% зазначених конфліктів виникають під впливом конфліктогенів. Конфліктогенами називають слова, дії (або

бездіяльність), поведінкові акти або поведінку в цілому, які призводять до конфлікту. Виділяють такі різновиди типових конфліктогенів:

- погрози та накази;
- негативна й необґрунтована критика, зауваження та негативні оцінки;
- насмішки, знущання;
- поблажливе ставлення та поблажливий тон;
- принизливі прізвиська;
- слова "боржники";
- хвастощі;
- категоричність у висловлюваннях;
- підвищення голосу, перебивання іншого, спроби самоствердитися через знецінення інших;
- нав'язування порад;
- приховування важливої інформації;
- нав'язування конкурентних відносин;
- допити, які заганяють у "глухий кут" та викликають почуття провини;
- відмова від розмови;
- різка, немотивована зміна теми;
- заспокоєння запереченням;
- порушення етики;
- брехня;
- перекладення відповідальності на іншу людину;
- прохання позичити гроші;
- прояви агресивності й дратівливості;
- егоїзм;
- маніпулювання.

Конфліктогени несуть у собі психологічну схильність до ескалації конфлікту. Соціальна дезадаптація при акцентуаціях триває до моменту розв'язання цього конфлікту. Кожен із конфліктогенів можна віднести до однієї з трьох психологічних першопричин: прагнення до переваги, прояви агресивності, прояви егоїзму [3]. У процесі тестування студентів у стані внутрішньоособистісних конфліктів було виявлено, що всі вони акцентуйовані особистості. До "чистих" акцентуацій характеру належали гіпертимний, збудливий, емотивний, циклоїдний, демонстративний, екзальтований тип.

Порівняння загальногрупового статистичного відхилення ступеня акцентуації характеру для цієї категорії студентів на 1 та 3-му курсах навчання

виявило закономірність, що полягає у зниженні прояву конфліктності. За ступенем конфліктогенності студенти розподілилися на три групи.

1. З низьким ступенем конфліктогенності: тривожний тип (5) (нездатність відстоювати свою позицію, боязкість, відчуття покірності, приниженості, невпевненості в собі, що іноді проявляються в зухвалій поведінці).

2. Із середнім ступенем конфліктогенності: педантичний тип (4) (надпунктуальний характер, що може призвести до психопатії, недостатня спроможність до витіснення); невірноважений (8) (безвольність, підвищене тяжіння до розваг, порушення потягів, антисоціальна поведінка, неможливість виробити стійкий життєвий стереотип); дистимічний (9) (песимістичний настрій аж до реактивної депресії).

3. З високим ступенем конфліктогенності: гіпертимний (1) (порушення етичних норм, дратівливість, підвищена конфліктність у процесі самоствердження); збудливий (2) (недостатня керованість, патологічна влада потягів, відсутністю моральних устоїв); емотивний (3) (підвищена чутливість і глибокі реакції у сфері тонких почуттів); циклоїдний (6) (часта зміна настрою, субдепресія може змінюватися періодом підйому, виникненням почуття неповноцінності); демонстративний (7) (може переходити в істерію, визначається патологічною здатністю до витіснення); екзальтований (10) (різке коливання настрою, підвищена конфліктність з самим собою через велику чутливість).

Показники індивідуальної конфліктності протягом трьох років навчання серед студентів в експериментальній групі значно зменшилися з циклоїдного типу на 0,8 ум. од.; гіпертимного, збудливого та емотивного — на $0,76 \pm 0,01$ ум. од.

Оскільки акцентуйовані риси характеру призводять до дезадаптації і загострення конфліктогенності, то процес корекційної роботи спрямовувався не лише на розв'язання внутрішньоособистісного конфлікту, але й на згладжування сили прояву акцентуйованих рис характеру. Це, своєю чергою, сприяло підвищенню також і адаптованості студентів. Для реалізації цієї мети нами проаналізовано ті риси характеру, де різниця найбільш істотно виражена.

Результати горизонтального зрізу статистичних показників прояву акцентуацій характеру в студентів із внутрішньоособистісним конфліктом представлені на рис. 1.

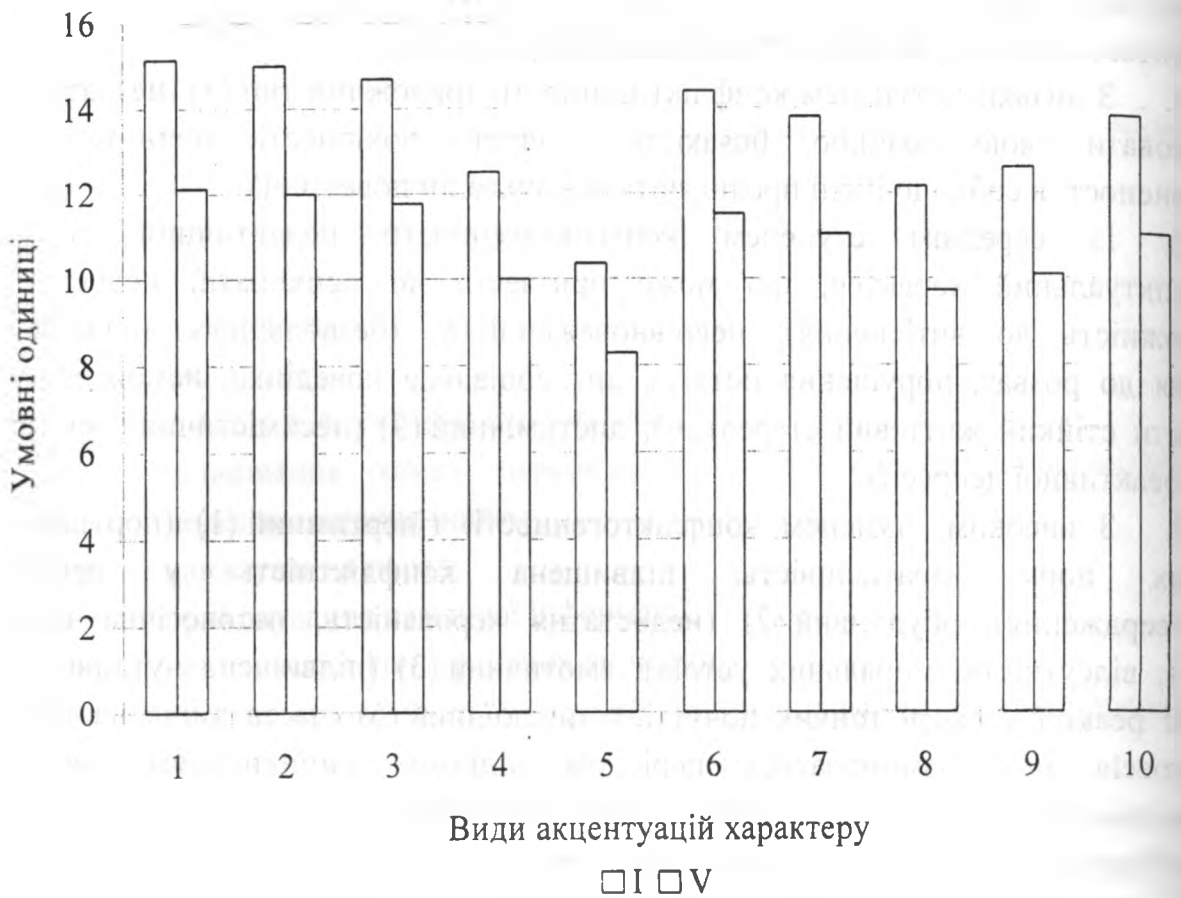


Рис. 1. Репрезентація прояву видів акцентуацій характеру

(1 — гіпертимний, 2 — збудливий, 3 — емотивний, 4 — педантичний, 5 — тривожний, 6 — циклоїдний, 7 — демонстративний, 8 — неврівноважений, 9 — дистимічний, 10 — екзальтований) студентів на 1 та 5-му курсах навчання

Очевидним є той факт, що показники ступеня індивідуальної конфліктності варіюють у ході п'ятирічного циклу навчання. Помітно знизився високий рівень прояву провідних акцентуацій характеру. Так, із гіпертимного типу показник зменшився на 3,03 ум. од.; збудливого — 3,0 ум. од.; емотивного — 2,94 ум. од.; циклоїдного — 2,94 ум. од.; демонстративного та екзальтованого — 2,76 ум. од. Помітно виражений рівень зниження статистичного відхилення на 1 та 5-му курсах навчання у студентів свідчить про згладжування проявів внутрішньоособистісного конфлікту.

Близько 25% відхилень у поведінці студентів обумовлені так званими порубіжними розладами (тобто такими, що лежать на межі між нормою та

патологією). До них можна віднести акцентуації характеру, невротичні та неврозоподібні реакції, що є основою внутрішньоособистісного конфлікту.

Корекція проявів внутрішньоособистісних конфліктів у студентів викликає і згладжування акцентуєваних рис характеру, які лежать в основі девіантної поведінки.

Зіставлення загально групового індивідуально-характерологічного рівня конфліктності з проявами основних видів акцентуацій дало можливість виявити особливу закономірність. Вона полягає у зменшенні середньостатистичних показників акцентуацій серед студентів із внутрішньоособистісним конфліктом між 1 та 3-м курсами в межах від 0,76 ум. од. до 0,52 ум. од. Відповідно між 1 та 5-м курсами різниця становить — від 3,03 ум. од. до 2,07 ум. од.. Очевидним є існування взаємозалежного зв'язку між внутрішньоособистісним конфліктом та проявами акцентуації характеру студентів ВНЗ. Одержані результати свідчать про зменшення внутрішньої конфліктності й самостановлення особистості.

Корекційна робота з такою категорією студентів має спрямовуватись на подолання й згладжування різких проявів акцентуєваних рис характеру, тому, що вони загострюють внутрішньоособистісний конфлікт. Унаслідок продуктивного подолання внутрішніх конфліктів, зменшення рівня акцентуацій рис характеру можна досягти таких результатів:

- підвищити професійну компетентність;
- посилити віру в себе і прийняття себе;
- виробити професійні навички й уміння;
- сформувати адекватності очікувань;
- виробити "психологічний імунітет" як уміння встановлювати особистісні й професійні межі спілкування;
- досягти реалістичності цілей;
- викликати здатність критично оцінювати і швидко освоювати нові підходи до розв'язання професійних проблем;
- сформувати професійну самосвідомість, особистісну та професійну рефлексію.

Література

1. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. — Л.: Медицина, 1983. — 256 с.
2. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта. — К., 2000. — 255 с.
3. Ложкин Г.В., Герасимчук О.С. Внутрішньоособистісний конфлікт самоіндетифікації // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні:

реальність, проблеми, прогнози на XXI століття: Тези міжн. наук.-практ. конф. — Чернівці;Київ, 1996. — С.392.

Конфликтность личности и свойственный ей типовой стереотип поведения тесно связаны с акцентуациями характера, т.е. преувеличенным развитием отдельных характерологических свойств в ущерб другим, в результате чего ухудшается взаимодействие с окружающими, провоцируется и эскалируются конфликтные ситуации.

Статтю подано до друку 09.11.2004.

© 2004 р.

В.М.Васильков (м. Донецьк)

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ КОНСТЕЛЯЦІЙ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, утворена відповідна нормативно-правова база, почалося практичне реформування галузі на основі прийнятої урядом Програми „Освіта” Україна XXI століття”. Кардинальної зміни зазнав ринок праці. З’явилися нові види бізнесу, спрямовані на пошук та відбір висококваліфікованих фахівців. Інтенсивний розвиток економіки обумовив необхідність підвищення рівня професійної мобільності та конкурентноздатності працівників. Ці зміни породили безліч проблем у професійному житті людини. Цілком природно, що аналіз та опис професійної поведінки особистості треба здійснювати з початку формування у неї професійних намірів і до завершення професійної активної діяльності. Так зване „психологічне супроводження професії” являє собою надання допомоги робітникові в його професійному становленні й подальшому професійному зростанні.

Мета дослідження. Виявити основні психологічні закономірності професійного розвитку особистості інженера-педагога в динаміці професійного становлення.

Основні завдання дослідження. Підбір адекватних меті методів дослідження; розробка формалізованої моделі професійної характеристики інженера-педагога; дослідження соціально-психологічних особливостей інженера-педагога в динаміці самостійної професійної діяльності; узагальнення результатів та обґрунтування висновків дослідження.